

gransknings
nämnden
för radio och tv

BESLUT

2014-11-24

Dnr: 14/01198 och
1225**SAKEN**

Kalla fakta, TV4, 2014-03-25, *Nyhetsmorgon*, TV4, 2014-03-26, kl. 5.50 samt *TV4Nyheterna*, 2014-03-26, kl. 7.00 och 22.15, inslag om skriftlig huvudräkning; fråga om saklighet och respekt för privatlivet

BESLUT

Inslagen frias. Granskningsnämnden anser att de inte strider mot kravet på saklighet eller mot bestämmelsen om respekt för privatlivet.

INSLAGEN

Inslagen handlade om matematikundervisningen i Sverige.

***Kalla fakta* 24 mars 2014**

Kalla fakta redovisade kunskapsresultaten i svenska skolor och redogjorde för hur den svenska undervisningen inom matematik förändrats sedan 90-talet. I programmet riktades det kritik mot ett räknesätt, skriftlig huvudräkning. En programledare påannonserade avsnittet på följande sätt.

Kunskaperna i matte rasar i den svenska skolan, och det är ingen slump. *Kalla fakta* granskar det som är ett gigantiskt matteexperiment som Sverige genomför och vi kan visa nya rön som förklarar skolfiaskot. Ett nytt sätt att räkna skulle nämligen revolutionera undervisningen, men de länder som ligger i världstoppen de valde en helt annan väg.

Sedan jämfördes resultat i den svenska skolan med resultat hos elever som ligger i världstoppen: elever i Finland och Hongkong. När programmet återvände till Sverige visades underrubriken "Den stora felräkningen" i en scen där en elev från Nora i Sverige intervjuades. Sedan följde en redogörelse för hur utvecklingen och matematikundervisningen i Sverige förändrats sedan 90-talet. Det bildsattes med olika klipp från nyheterna genom åren och bilder från en skola. Uppläsaren sa följande.

Det [elevens namn] säger stämmer för även om just hennes mattelärare arbetar med att få eleverna att tänka och vara aktiva under lektionen räknar svenska elever mer i matteboken än elever i de flesta andra länder. Men så har det inte alltid varit. På 90-talet bytte Sverige kurs helt och hållet. Nu skulle det bli mindre gemensamma genomgångar i klassrummet och eleverna skulle arbeta mer i matteboken och ta ansvar för sitt eget lärande. Ändringen gjordes trots att det fanns forskningsresultat som talade emot.

En representant för nationellt centrum för matematikutbildning talade om förändringen som skett och vad den berodde på. Därefter hänvisade uppläsaren till en namngiven forskare (B) och sa följande.

Samtidigt genomfördes ett stort experiment som förändrade sättet att räkna matte. Klassiska räknesätt ifrågasattes och förbjöds till och med i vissa skolor. Många får betala priset för det än i dag menar forskaren B. Det nya sättet att räkna kallades skriftlig huvudräkning, eller mellanled, och blev snabbt dominerande i matteböcker och undervisning.

Forskaren B intervjuades. Han kritiserade att metoden skriftlig huvudräkning hade införts som ett stort experiment trots att den inte hade förankring i forskning. Sedan rapporterade en reporter från skolor i Hongkong och Finland. Elever och lärare från de skolorna intervjuades. Statistik över resultat i matematik från rapporten TIMMS 2011 visades medan en uppläsare talade. Efter det visades ett räkneexempel med talet 923-679 som beräknades med metoden skriftlig huvudräkning och uppläsaren fortsatte.

En stor förändring som genomfördes på många håll i Sverige på 90-talet var att man började lära skoleleverna att räkna på ett nytt sätt. Metoden heter skriftlig huvudräkning eller mellanled. Räknesättet går ut på att varje talsort räknas för sig. Man räknar alltså hundratalen för sig, tiotalen för sig och entalen för sig och så vidare, i stället för att ställa upp talen lodrätt. I vissa skolor började man experimentera med undervisningen genom att helt och hållet förbjuda klassiska lodräta uppställningar. Och det gjorde man trots att det saknades forskning som visade att det nya sättet att räkna skulle vara bättre. Matematikläraren A har propagerat för metoden skriftlig huvudräkning sedan 90-talet och än i dag håller hon föreläsningar om räknesättet.

Matematikläraren och författaren A intervjuades.

(A) -- Jag och mina elever vi lärde oss samtidigt den här metoden skriftlig huvudräkning och det är faktiskt eleverna som har kommit med de smarta idéerna och sedan har jag kunnat sätta de i ett system kan man säga, så att det kan passa för alla räknesätt och genom alla talområden. (Uppläsare) -- A lyckades tillsammans med ett fåtal andra personer få in det nya räknesättet i svenska läroböcker och undervisning.

En representant för Nationellt centrum för matematikutbildning intervjuades på nytt där han bland annat berättade att A var en av de som införde metoden. Uppläsaren sa sedan följande.

Poängen med skriftlig huvudräkning var enligt förespråkarna att få eleverna att tänka. De klassiska lodräta uppställningarna kritiserades för att vara mekaniska och fungerade som miniräknare. Nu skulle eleverna få en bättre taluppfattning.

A intervjuades igen.

(Reporter) - Finns det vetenskapliga studier som talar för att mellanled skulle vara en bättre metod än standardalgoritmer. (A) - Nej, det gör det inte för jag har inte doktorerat. Eller jag har inte forskat på något universitet, jag har forskat på mina elever i 30 år och jag har inte haft tid med något annat. Och det finns de som säger då att det finns ingen forskning på skriftlig huvudräkning så det är ingenting att tänka på.
(Reporter) - Vad säger du då? (A) - Ja, jag tycker att de ska forska på barn och se hur det fungerar där.

BESLUT
2014-12-04
Rätkus Sälund

B intervjuades och sa att metoden hade fått motsatt effekt än vad man ville när man införde den. Innehållet i en opublicerad rapport från Skolverket som analyserade "det svenska matematikraset" redovisades. Enligt rapporten/TIMSS 2011, som var skriven av B, saknade vi i Sverige grundkunskaper. Uppläsaren sa därefter följande.

5 till
3 om

När skolelever ska räkna minus blir cirka två av tre tal fel om de räknar med skriftlig huvudräkning. Om de i stället ställer upp talen lodrätt blir cirka två av tre tal rätt. Det här visar både B:s studier och en utländsk forskningsstudie.

Reportern pratade sedan med en elev och uppläsaren tog upp den finska skolan. Uppläsaren konstaterade att det sätt som svenska elever lär sig räkna på är upp till lärarna och svenska skolan och fortsatte sedan på följande sätt.

Ray Mattsson

(Uppläsaren) - En studie som gjordes för ett par år sedan visade att bara var tredje åttondeklassare kunde klassiska lodrätta uppställningar. A tror inte att metoden som hon förespråkade under alla år haft en negativ påverkan på de svenska elevernas matematikutveckling. (A) - Nej, det kan jag inte tänka mig därför att använder man skriftlig huvudräkning så blir man duktig i matematik. Och då har det använts på fel sätt.

Nyhetsmorgon 25 mars 2014

I *Nyhetsmorgon* påannonserade programledarna morgonens intervjuer med B och en grundare för Mattecentrum på följande sätt.

(Programledare 1) - Och i går fick vi reda på att den här metoden som man använder i svenska skolor för att lära barnen matematik, en ny metod sen 90-talet, den är helt ovetenskaplig och kan vara en av anledningarna till de låga resultaten som vi har i matematik. (Programledare 2) - Annat var det på vår tid där man ställde upp tal och allt sånt där. (Programledare 1) - Ordning och reda. Det hade väl varit okej med ett nytt sätt om det fungerade.

Programledarna pratade senare i sändningen generellt om matte och om den nya metoden skriftlig huvudräkning. B förklarade varför han trodde att matematik-kunskaperna hade blivit sämre. Grundaren för Mattecentrum visade på en tavla att skriftlig huvudräkning blev fel i uträkningarna. Räkneexemplet var 51-49 som i mellanledet blev 18.

TV4Nyheterna 25 mars 2014 kl 7.00 och 22.15

Direkt efter *Nyhetsmorgon* rapporterades det om skriftlig huvudräkning i *TV4Nyheterna* kl. 7.00.

(Nyhetsuppläsare) – Matematiklärare vittnar nu om de problem som uppstått sen räknesättet skriftlig huvudräkning infördes i svenska skolan på 90-talet. I går kunde *Kalla fakta* berätta att räknemetoden som skulle ha fått svenska elever att bli bättre på matte i stället har fått motsatt effekt i en ännu opublicerad rapport som Skolverket låtit göra.

En lärare intervjuades och sedan var inslaget slut. I *TV4Nyheterna* kl. 22 redovisades reaktioner från sociala medier. En elev intervjuades tillsammans med sin mamma om hur de upplevde den svenska matematikundervisningen och den nya metoden, som fick kritik.

ANMÄLNINGARNA

Inslagen har anmälts av två personer, varav en är A. Sammanfattningsvis anför A följande.

Saklighet

De forskningsrapporter som *Kalla fakta* grundade sitt reportage på existerar inte. I inslaget redovisades inte heller skriftlig huvudräkning utan någonting som var påhittat av *Kalla fakta* eller B. Forskaren B hänvisade till den metod för huvudräkning, skriftlig huvudräkning som A hade utarbetat och utvärderat med elever, men A:s metod var inte den som visades i programmen. Det räkneexempel, 923-679, som togs upp i *Kalla fakta* med åtta rader uträkningar var inte skriftlig huvudräkning. Skriftlig huvudräkning är $923-679=300-50-6=244$. A har skrivit brev till *Kalla fakta* och skickat sina läroböcker till redaktionen och bett den att ta bort den felaktiga rubriken skriftlig huvudräkning.

Respekt för privatlivet

A blev utsatt för förtal och anklagelser av *Kalla fakta* och forskaren B framställde det som att A var orsaken till "Den stora felräkningen", "ett gigantiskt matteexperiment", "matematikraset", "mattefiaskot" och "ett hinder för matematisk utveckling". A fick ingen möjlighet att bemöta påståendena i *Kalla fakta* då inslaget med A var inspelat långt tidigare. A:s namn blev tydligt kopplat med programmet om den stora felräkningen, som pratade om en metod som inte är A:s metod. Programmet och rapporteringen har påverkat A:s försäljning av läromedel och gjort det ekonomiskt omöjligt att fullfölja en serie läroböcker. Då *Kalla fakta* och B, som kan ses som trovärdig och kunnig, dömde ut skriftlig huvudräkning dömde de därmed också ut läromedlet. A anser att hon har rätt till skadestånd på grund av förtal och felaktiga påståenden i programmen *Kalla fakta*, *Nyhetsmorgon* och *TV4Nyheterna*.

En annan anmälare anser att inslagen var osakliga eftersom de gav vilseledande information om problemen med svensk matematik. Skriftlig huvudräkning är inte problemet. Några få personer fick ta skulden för problemen i skolan, en av dem var A, vilket var felaktigt. Inslaget i *Kalla fakta* var klippt så att det såg ut som att A och B debatterade mot varandra.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

TV4 AB anser att programmen stämmer överens med kravet på saklighet och bestämmelsen om respekt för privatlivet och anför bland annat följande.

Saklighet

Intervjuerna i *Kalla fakta* handlade om de intervjuades syn på sakfrågan. Det var inte klippt så att det såg ut som att de intervjuade debatterade. Programmets titel hänvisade till att matematikkunskaperna blivit sämre, där flera möjliga orsaker presenterades. Programmet påstod inte att A som individ orsakat "den stora felräkningen" i skolan. Den metod A förespråkade är dock en av de faktorer som granskades i programmet.

Det är *Kalla faktas* uppdrag att undersöka samhällseliga fenomen, varav skolans funktion är ett. Undersökande journalistik är mycket viktig och kan inte backa för att en produkt kanske blir svårsåld till följd av uppmärksamhet från problematik belyst i program. I programmet fördes resonemang om möjliga orsakssamband. Dessa resonemang underbyggdes med kunskap från sakkunniga och rapporter. Sakframställningen var inte vilseledande. I *Nybetsmorgon* genomfördes en diskussion där två sakkunniga gav sin syn på den metod som var en av de faktorer som granskades i *Kalla fakta*. De sakkunniga gav sin syn på saken. Inslaget var inte på något sätt osakligt. I *TV4Nybetserna* intervjuades personer om sina upplevelser. Inlägg på Facebook refererades också till.

I programmet refererade *Kalla fakta* inte till någon "opublicerad utländsk rapport." I reportaget framfördes följande angående en utländsk studie: "När skolelever ska räkna minus blir cirka 2 av 3 tal fel om de räknar med skriftlig huvudräkning. Om de istället ställer upp talen lodrätt blir cirka 2 av 3 tal rätt. Det här visar både B:s studier och en utländsk forskningsstudie." Den utländska rapport *Kalla fakta* refererade till heter "Mental Calculation Methods Used by 11-Year-olds in Different Attainment Bands". I rapporten undersöks elevers lösningsstrategier och lösningsfrekvensen i prov som genomförts i England, Wales och Nordirland 1987. Rapporten visar att framgångsfaktorn för subtraktion var 75 procent vid användning av en lodrät algoritm. Skriftlig huvudräkning, där talsorterna räknas för sig, visade sig ha en framgångsfaktor på 33 procent.

B är docent i matematikdidaktik. Han har genom sina egna studier kunnat bekräfta rapportens resultat vad gäller subtraktion, lodrät algoritm och skriftlig

huvudräkning. Att B har kommit fram till samma resultat som den utländska studien framgår av en rapport som publicerades av Skolverket redan år 2008. B medverkade själv i *Kalla faktas* reportage. Han har studerat elevers beräkningsstrategier i flera tidigare rapporter. Inför publiceringen av *Kalla faktas* program fick redaktionen även tillgång till en opublicerad studie till Skolverket där B studerat resultaten i TIMSS 2011. I denna rapport framgår att metoden skriftlig huvudräkning, där alltså talsorterna räknas för sig, är ett hinder för elevers matematikutveckling.

A skriver i sin anmälan att *Kalla Faktas* skriftliga huvudräkning med åtta rader uträkningar av 923-679, under rubriken ”skriftlig huvudräkning” i programmet, inte var skriftlig huvudräkning utan var något som B eller *Kalla fakta* hittat på. Det finns olika sätt att beräkna ett tal med skriftlig huvudräkning/talsortsvis beräkning. I samband med en intervju med A den 7 februari 2014 sa hon själv att skriftlig huvudräkning/talsortsvis beräkning lärs ut på olika sätt. A berättade att lärare undervisar på olika sätt men att det även finns skillnader i läroböckerna. I reportaget fanns en grafik som visade hur ett tal kan räknas med skriftlig huvudräkning där varje talsort räknas för sig. *Kalla fakta* har alltså inte ”hittat på” räknesättet.

A bekräftade själv i en intervju den 7 februari 2014 att hon tillsammans med ett fåtal andra personer lyckades få in det nya räknesättet i svenska läroböcker och svensk undervisning. A sa också att det inte finns några vetenskapliga studier som visar att skriftlig huvudräkning är en bättre metod än klassiska algoritmer. *Kalla fakta* har alltså inte osakligt, okritiskt eller på några lösa grunder redovisat hur denna typ av räknesätt kommit att dominera den svenska matematikundervisningen. A har också tydligt informerats om i vilket sammanhang intervjun gjordes, att det var för *Kalla fakta* samt när programmet skulle sändas. Den använda speakertexten lästes även upp för henne per telefon. Detta finns dokumenterat via inspelning.

Respekt för privatlivet

Enligt tidigare praxis är omfattning och art av det som kritiserats i tv-program av betydelse för bedömning av allmänintresset. Likaså har allmänintresset vägts mot den roll identifierbara personer har och om andra drabbas eller riskerar att drabbas. När det gäller identifierbara personer som kopplas ihop med någon form av kritik har yrkesroll i förhållande till ansvar och påverkan varit av betydelse för om identifiering ansetts skälig.

A har tackat ja till att låta sig intervjuas. Hon kritiserades inte på något sätt i egenskap av privatperson. Hon kritiserades inte heller som yrkesperson. Däremot fick metoden hon förespråkar kritik. Hon kopplades förstås ihop med den kritiserade metoden. Men skildringen i programmet lade inte någon skuld på A. Det är inte något konstigt att representanter för skolans värld har olika åsikter i en frågeställning. Kritiken handlade om matematikundervisningen i Sverige

som fått stor uppmärksamhet under senare år, i och med generellt sett sviktande kunskaper. Alla elever i Sverige är beroende av skolans verksamhet. Denna verksamhet bekostas med offentliga medel. Allmänintresset är i högsta grad oavvisligt. TV4 anser att det var korrekt att granska den matematiska metod som A förespråkar. TV4 anser att det var rätt att intervjua A om denna metod. Referens till A förekom inte i *Nybetsmorgon* eller *TV4Nybetsernas* inslag.

ANMÄLARNAS KOMMENTARER TILL TV4:S YTTRANDE

Anmälarna har kommenterat programföretagets yttrande och anför bland annat följande.

Att ett så litet kursmoment som skriftlig huvudräkning kan få epitetet ”den stora felräkningen” är ett barockt påstående. Därför är *Kalla Fakta* och TV4:s *Nybetsmorgon* osakliga.

A anför att skriftlig huvudräkning är svärdefinierat och oklart. A har inget patent på benämningen och metoden men när TV4 upprepade gånger skrev skriftlig huvudräkning/talsortsvis beräkning är de redan där fel ute. Skriftlig huvudräkning är inte det som TV4 påstod att det är. Skriftlig huvudräkning är ett sätt att förenkla en uträkning genom att utnyttja räknelagarna och sambanden mellan räknesätten. För att visa hur man tänker använder man likhetstecken när man skriver ett mellanled. På mellanledet kan läraren se om eleven tänkt rätt, i annat fall reda ut tankarna tillsammans med eleven. Beroende på hur uttrycket ser ut kan olika förenklingar göras, ibland varje talsort för sig.

Ingen saktlighetskontroll har gjorts inför sändningen, som i stort sett bygger på B:s påståenden. Vid intervju som gjordes med A i Umeå i februari 2014 överlämnade A sin metodbok i skriftlig huvudräkning.

De referenser till utländska rapporter som togs upp i programmet utgick inte från skriftlig huvudräkning eftersom den metoden inte förekommer i de länderna.

När *Kalla fakta* upprepade gånger skriver skriftlig huvudräkning/talsortsvis beräkning så har de inte förstått vad skriftlig huvudräkning är. De skriver i *Nybetsmorgon* att $51-49=18$ vilket pekar på att de inte har fått någon undervisning i skriftlig huvudräkning.

B menade att metoden var ett hinder för elevers matematiska utveckling trots att det inte finns någon grund för ett sådant påstående. Tvärtom har metoden varit mycket framgångsrik.

AKTUELLA BESTÄMMELSER

TV4 ska utöva sändningsrätten sakligt (10 § i sändningstillståndet). Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas. Kravet på saklighet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Med hänsyn till den vidsträckt yttrandefriheten kan kravet ställas lägre i fråga om intervjuade, debattdeltagare och andra så kallade tillfälliga medverkande. TV4 ska före sändning av program så noggrant som omständigheterna medger kontrollera sakuppgifter i programmet (10 § tredje meningen i sändningstillståndet).

TV4 ska respektera den enskildes privatliv i programverksamheten om inte ett oavvisligt allmänt intresse kräver annat (12 § i sändningstillståndet).

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningsnämnden tillämpar bestämmelserna i radio- och tv-lagen och i programföretagens sändningstillstånd. Det ingår inte i nämndens uppgift att pröva frågor om förtal. I det sändningstillstånd som gäller för TV4 finns inget krav på opartiskhet. A:s kritik i dessa delar lämnas därför utan åtgärd.

Nämnden noterar att A anført att den metod för skriftlig huvudräkning som det redogjordes för i inslagen inte stämmer överens med metoden skriftlig huvudräkning som A använder och lär ut. Inslagen handlade dock om att forskare kommit fram till att skriftlig huvudräkning, oavsett metod, bidragit till att svenska skolelever oftare räknar fel än om de i stället hade använt andra metoder. Enligt nämndens bedömning framstod det inte som att enbart detta förklarar svaga kunskapsresultat i svenska skolor. Vidare anser nämnden att TV4 visat grund för förekomsten av de studier som det refererades till i inslagen. Mot den bakgrunden anser nämnden att inslagen inte strider mot kravet på saklighet.

Nämnden anser inte heller att vad anmälarna för fram i övrigt medför att inslagen strider mot kravet på saklighet i TV4:s sändningstillstånd.

Enligt nämndens uppfattning förekom det inga uppgifter om A i inslagen som var av intrångskaraktär. Nämnden anser därför att inslagen inte strider mot bestämmelsen om respekt för privatlivet.

Detta beslut har fattats av Dag Mattsson, K-G Bergström, Ingrid Carlberg, Maria Edström, Leif Hedman och Jan Holmberg efter föredragning av Petter Holmgren.

På granskningsnämndens vägnar

Dag Mattsson

Petter Holmgren